

Υπήρξε Κρυφό Σχολείο; [Καταρρίπτεται η αποδόμηση του δήθεν μύθου]

Γράφει ο **Ανδρέας Σταλίδης**.

[Το πρώτο μέρος δημοσιεύθηκε στην Εστία στις **22 Μαρτίου 2016** και το δεύτερο μέρος στις **5 Απριλίου** στην Εστία.]

Στις 30.11.2012 κυκλοφόρησε το βιβλίο του **Γιώργου Κεκαυμένου** «[Κρυφό Σχολείο. Το Χρονικό μιας Ιστορίας](#)» από τις Εναλλακτικές Εκδόσεις. Πρόκειται για ευθεία απάντηση στον **Άλκη Αγγέλου** («Κρυφό Σχολείο. Το Χρονικό ενός μύθου», 1997), αλλά κυρίως στην αρμάδα πανεπιστημιακών και δημοσιογράφων, οι οποίοι με το φαινόμενο της ακαδημαϊκής ανακύκλωσης αναφορών ο ένας στον άλλον και όλοι μαζί στον Αγγέλου επιχειρούν την «αποδόμηση του εθνικού

μύθου». Ο Κεκαυμένος ήταν καταπέλτης. Γκρεμοτσάκισε όλη την επιχειρηματολογία των αποδομητών παρουσιάζοντας πλειάδα πρωτογενών πηγών και αμφισβητώντας την επιστημοσύνη τους.

Η κατηγορηματική άρνηση των ιστορικών αναθεωρητών ότι δήθεν η επιστημονική προσέγγιση απέκλεισε τελεσίδικα την υπόθεση απαγόρευσης της εκπαίδευσης των Χριστιανών και ότι δεν υπάρχει καμία απολύτως περιγραφή ή ιστορική πηγή, ούτε καν ο παραμικρός υπαινιγμός για το αντίθετο, είναι μάλλον αντι-επιστημονική εξ ορισμού. Απέραντο θράσος να πιστεύουν ότι έχουν διατρέξει όλες τις ιστορικές πηγές και δύνανται να αποφαίνονται οριστικά.

Το γελοίο είναι ότι δεν διάβασαν καλά ούτε τον Αγγέλου(!), διότι εκείνος δεν υποστηρίζει ότι ο «μύθος» πλάθηκε όψιμα από κύκλους της Εκκλησίας το 1850-70 (όπως υποστηρίζουν αμετροεπώς οι ίδιοι, βάσει του πίνακα του Γύζη ή του ποίηματος «φεγγαράκι μου λαμπρό»), αλλά από ρομαντικούς κύκλους διαφωτιστών, αμέσως λίγο μετά την επανάσταση. Εξ ου και παραδέχεται την πρώτη πηγή του **Στέφανου Κανέλλου** το 1822. Ο σκελετός της επιχειρηματολογίας τους είναι απλός: ποτέ δεν διώχθηκε η παιδεία, άρα δεν υπήρξε η ανάγκη του κρυφού σχολείου. Διώχθηκε η παιδεία;

Πάμε στις πηγές.

Ο πρώτος Πατριάρχης μετά την Άλωση **Γεννάδιος Σχολάριος**, γράφει το 1460 «*πού τα παιδευτήρια της σοφίας; Κατεπόθησαν υπό του Μωάμεθ*». Το 1570 ο αρχιγραμματέας του θρόνου **Θεοδόσιος Ζυγομαλάς** γράφει σε επιστολή του στον Γερμανό λόγιο **Μαρτίνο Κρούσιο**, ο οποίος το 1584 εξέδωσε την πλούσια συλλογή κειμένων *Turcograecia*: «*σοφία γαρ ή μαθήματα, δούλοι όντες νυν, ουκ έχομεν*» και σε επόμενη επιστολή του: «*εν δουλεία όντες, τα ελευθέροις ανήκοντα μαθήματα σπουδάξιν, ως δει, κωλύοντα*». Ο κυνηγημένος **Χριστόφορος Άγγελος** γράφει το 1607 από την Οξφόρδη «*ούτε σχολείο μπορεί να υπάρξει, ούτε και κάποιος δάσκαλος που θα ήθελε να διδάξει σε μαθητές μπορεί να παραμείνει κάπου*». Ο Άγγλος περιηγητής **George Sandys** γράφει λίγα χρόνια αργότερα ότι «*Το φως της γνώσης δεν επιτρέπεται ...από τα άγρια κτήνη της ανθρωπότητας*» στην προσφώνησή του στον διάδοχο του Βρετανικού Θρόνου και μετέπειτα βασιλιά Κάρολο Α. Την ίδια περίοδο ο **Μελέτιος Πηγάς** αναφέρει 30 χιλιάδες κομμένες γλώσσες στην Αίγυπτο επειδή «*μιλούσαν ελληνικά*».

Στο ίδιο μήκος κύματος πηγές για την δίωξη της παιδείας έχουμε το 1627 από Πατριάρχη Αλεξανδρείας **Μητροφάνη Κριτόπουλο**, τον διάδοχό του **Γεράσιμο Α'** το 1631, τον Γάλλο Ιησουίτη **Francois Richard** το 1650, ο οποίος μάλιστα περιγράφει τους διωγμούς της Ανατολικής Εκκλησίας ως «*σκληρότερους από αυτούς της επιχής του Νέρωνα, του Δομητιανού και του Διοκλητιανού*». Ακολουθούν πηγές του **Πατριάρχη Ιεροσολύμων Νεκταρίου** το 1660, του Άγγλου διπλωμάτη **Sir Paul Rycaut** το 1678, ο οποίος μαρτυρεί πως ιδίοις όμασι διαπίστωσε και κρυφά σχολεία, αλλά και κρυφές εκκλησίες, σε βιβλίο όπου περιέγραφε τη ζωή στην Οθωμανική αυτοκρατορία για λογαριασμό του βασιλιά Καρόλου Β. Έχουμε τη μαρτυρία του **Thomas Smith** το 1680, του **Ηλία Μηνιάτη** το 1688, του **Γεωργίου Φατζέα**, μητροπολίτη Φιλαδελφείας το 1760, του **Αδαμαντίου Κοραή** το 1801 στο «Σάλπισμα Πολεμιστήριον» («*μας στερούσι τα αναγκαία μέσα να συστήσωμεν σχολεία*»), καθώς και σε κείμενο **Κρητών επαναστατών** το 1866.

=====

[Ακολουθεί το δεύτερο μέρος, **Εστία 5.4.2016**]

Η παράθεση των πηγών από το βιβλίο του **Γιώργου Κεκαυμένου** «[Κρυφό Σχολείο. Το Χρονικό μιας Ιστορίας](#)» (30.11.2012, Εναλλακτικές Εκδόσεις) συνεχίζεται με πιο συγκεκριμένες αναφορές σε κρυφά σχολεία.

Το

κρυφό σχολειό, ελαιογραφία, 1885/86. Νικόλαος Γύζης

Ο **Κωνσταντίνος Κούμας** το 1777, μαθητής του Κοραή και έγκλειστος ως τα 10 του χρόνια για τον φόβο αρπαγής, αναφέρει ότι ο Μητροπολίτης Λαρίσης **Διονύσος Καλλιάρχος** άνοιξε το 1794 το παλαιό ελληνικό σχολείο μετά από 24 χρόνια που ήταν κλειστό. Ο Άγγλος καθηγητής **Noehden** το 1828 αναφέρει το Γυμνάσιον Μηλιωτικόν (Μηλιές Πηλίου) ότι «ήταν αρκετά μακρινά από το φθονερό μάτι του Τούρκου κυβερνήτη». Ο **Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων** το 1821 γράφει ότι «Το σχολείον της Σμύρνης εδιώκετο, δια μόνον έν μεγάλον έγκλημα, ότι διδάσκει μαθηματικά και φιλοσοφία», ενώ ταυτόχρονα αναρωτιέται «ποιόν σχολείον ηδύνατο να σταθεί εις την Ελλάδα;». Ο **Σ. Τρικούπης** στην Ιστορία της Ελ. Επανάστασεως αναφέρει σχετικά με τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία Χανίων και Ρεθύμνου το 1821 ότι «εθεωρήθησαν σχολεία αποστασίας και πόλεμον, εκλείσθησαν μεσούντος του Μαρτίου και οι διδάσκαλοι εφυλακίσθησαν». Ακόμη και το **Σουλτανικό φερμάνι Χάττι Χουμαγιούν** το 1856 παραδέχεται ότι πολλοί Οθωμανοί αξιωματούχοι εμπόδιζαν τους πληθυσμούς να ανοίξουν ή να επισκεύασουν σχολεία.

Ο **Μακάριος Χριστιανόπουλος (Μαριδάκης)** το 1743 γράφει αναφερόμενος «εις σένα τέκνον όπου μήτε ελληνικήν, μήτε λατινικήν έλαβες μάθησιν. Έμαθες να διαβάξεις ελευθέρως, ίσως μήτε ελευθέρως, εις τα απλά της εκκλησίας μας βιβλία», παρόλο που ζούσε στη «χρυσή πεντηκονταετία» 1720-1770 όπου οι διωγμοί κατά της παιδείας ήταν ελάχιστες με άνθιση σχολείων. Ο **Ευγένιος Βούλγαρις** το 1771 αναφέρει ρητά ότι είναι «επικίνδυνο» να μαθαίνεις ελληνικά γράμματα. Να σημειωθεί ότι πρόκειται για κορυφαίο του ελληνικού διαφωτισμού, ο οποίος γνώριζε την κατάσταση της παιδείας των Ελλήνων στην Οθωμανική αυτοκρατορία όσο ελάχιστοι, διδάσκοντας Νεύτωνα, Καρτέσιο και Βολταίρο στα Γιάννενα, την Κοζάνη, το Άγιο Όρος και στην Κωνσταντινούπολη επί 20 έτη.

Ο **Νίκος Δραγούμης** αναφέρει για τον πατέρα του **Μάρκο Δραγούμη** ότι «εκαυχάτο πάντοτε ότι εδάρη υπό Οθωμανού χάριν των ελληνικών γραμμάτων» και ότι πάντα υπήρχε ένας μαθητής ο

οποίος πρόσεχε από το παράθυρο μήπως αντιληφθεί κανείς ότι γίνονταν μάθημα. Ο **Στέφανος Κανέλλος**, στην πιο γνωστή πηγή, γράφει στον Γερμανό συγγραφέα Iken ξεκάθαρα ότι «[οι Γραικοί] επροσπαθούσαν να συστήνουν κοινά σχολεία κρυφίως». Ο **Ιάκωβος Ρίζος-Νερουλός** το 1826 γράφει ότι οι Τούρκοι απαγόρευαν αυστηρά την ίδρυση δημοσίων σχολείων». Τέλος, ο **Φώτιος Χρυσανθακόπουλος (Φωτάκος)**, υπασπιστής του Κολοκοτρώνη γράφει στα απομνημονεύματά του ότι η παιδεία ήταν στα χέρια των ιερέων και ότι όλα αυτά «*εγίνοντο εν τω σκότει και προφυλακτά από τους Τούρκους*». Άλλες πηγές από τον **Μισαήλ Αποστολίδη** (1837), **Γεώργιο Μαυροκορδάτο** 1849, **Κωνσταντίνο Φρεαρίτη** 1863, **Γεώργιο Χασιώτη** 1881, μέχρι τον **Γάλλο René Puaux** (Πυώ) που μιλάει για κρυφό σχολείο το 1913 στην οθωμανοκρατούμενη ακόμα Βόρειο Ήπειρο.

Δύο πηγές εκτός του βιβλίου αφορούν στην περίοδο πριν από την Άλωση για την περιοχή της Μικράς Ασίας. Μία πρωτογενής, του **Ιωσήφ Βρυέννιου**, ο οποίος έγραφε ότι «*το διδάσκειν τοις Γραικοίς κεκόλασθαι*» και μία δευτερογενής, του **Σπύρου Βρυώνη** (στο βιβλίο «Για τον εξισλαμισμό της Μ.Ασίας») ο οποίος καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα ότι η παιδεία απαγορευόταν για τους Χριστιανούς.

Με όλα αυτά, ο **Κεκαυμένος** εκτός από την ανατροπή της αποδόμησης πέτυχε και κάτι σπουδαιότερο: κατέδειξε ποια πλευρά είναι με τις πηγές, την επιστήμη και την ιστορική έρευνα και ποια πλευρά είναι με τη καταφυγή στην αυθεντία και την κλικοκρατία.

[Πρώτο μέρος – [πρωτοσέλιδο της Εστίας](#) 22.3.2016 και [οπισθόφυλλο](#) με τη συνέχεια του άρθρου
Δεύτερο μέρος – [πρωτοσέλιδο της Εστίας](#) 5.4.2016 και [οπισθόφυλλο](#)]

[Κρυφό Σχολείο – http://www.kryfosxoleio.com](http://www.kryfosxoleio.com)